

ท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 : การศึกษาแนวคิด การได้มาและการใช้อำนาจ และกระบวนการเรียนรู้สู่วิถีปฏิบัติ

THE FOUR LORDS AND THE SIX HERMITS: A STUDY OF THE CONCEPTS OF OBTAINING AND USING POWER AND THE PRACTICE BASED LEARNING PROCESS

¹พระมหากীরติ วรกิตติ และ ²พระมหาบวรวิทย์ รตนโชโต

¹Phramahakeerati Worakitti and ²Phramaha Bovornvit Ratanachoto

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University Lampang Buddhist Collage, Thailand

¹Corresponding Author's Email: Ckoutlawz@gmail.com

Received: 2025-01-22

Revised: 2025-03-22

Accepted: 2025-03-22

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยเรื่อง "ท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 : การศึกษาแนวคิด การได้มาและการใช้อำนาจ และกระบวนการเรียนรู้สู่วิถีปฏิบัติ" มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 2) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 และ 3) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดดังกล่าว งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก

ผลการศึกษาพบว่า ท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 เป็นแนวคิดที่สะท้อนความเชื่อของชาวล้านนา ซึ่งมีพัฒนาการเชิงแนวคิดและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีการผสมผสานแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเข้ากับความเชื่อท้องถิ่นอย่างสอดคล้องและกลมกลืน ในบริบทของชาวลำปาง ความเชื่อเกี่ยวกับฤๅษีทั้ง 6 มีรากฐานมาจากการรับรู้ว่าเป็นพระภิกษุที่ปลีทวิเวกและพำนักอยู่ในป่าเขาภาคเหนือ อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในสังคมและการปกครองบ้านเมืองในอดีต

กระบวนการได้มาซึ่งอำนาจของท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 ในแนวคิดของชาวล้านนาเกิดขึ้นจากการบูชาและศรัทธาของประชาชน รวมถึงบทบาทของบุคคลเหล่านี้ในการปกป้องและคุ้มครองชุมชนให้เกิดความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรือง นอกจากนี้ แนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 ยังส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติที่นำไปสู่การเข้าถึงพระรัตนตรัยด้วยจิตศรัทธา ซึ่งส่งผลต่อมิติต่าง ๆ ของชีวิต ได้แก่ มิติทางจิตใจ ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน สุขภาพ วัฒนธรรมและประเพณี การดำเนินชีวิต สังคม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว

คำสำคัญ: ท้าวทั้ง 4; ฤๅษีทั้ง 6; การได้มาและการใช้อำนาจ; กระบวนการเรียนรู้สู่การปฏิบัติ

Abstract

This research report, titled "The Four Lords and Six Hermits: A study of concepts, obtaining and applying of power, and the Learning process towards practice" aims to: 1) examine the concepts related to the 4 Lords and the 6 Hermits. 2) analyze how the 6 Hermits and the 4 Lords obtained and employed power. 3) promote learning towards practical application concerning the 4 Lords and the 6 Hermits.

The study's findings indicate that the concepts of the Four Lords and the Six Hermits reflect the beliefs of the Lanna people, demonstrating an evolution in both ideology and collective learning processes. These beliefs integrate Buddhist principles with local traditions in a harmonious and coherent manner. In the context of Lampang, the belief in the Six Hermit originates from the perception of hermits as reclusive monks residing in the northern forests, playing a significant role in the social and political structures of past societies.

The process of attaining power by the Four Lords and the Six Hermits in Lanna beliefs stems from the people's faith and devotion. These figures play a crucial role in protecting and safeguarding the community, ensuring peace and prosperity. Moreover, this belief system fosters practical learning that leads to spiritual connection with the Triple Gem through sincere faith, influencing various aspects of life, including mental well-being, family and community relationships, health, culture, traditions, daily living, society, economy, and tourism.

Keywords: The 4 Lords; The 6 Hermits; Obtaining and Using of Power; Learning process towards practice

บทนำ

ภาคเหนือของประเทศไทยมีวัฒนธรรมและวรรณกรรมล้านนาที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น ส่งผลต่อการพัฒนาทางวัฒนธรรมของภูมิภาคอย่างกว้างขวาง แม้ว่าจะมีแหล่งข้อมูลปฐมภูมิเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะคัมภีร์ใบลานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา นิเวศวิทยา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความสัมพันธ์ทางสังคม กฎหมายจารีตประเพณี ตำราโหราศาสตร์ เวทมนต์ ตำนานและพิธีกรรม ไวยากรณ์และอักษรศาสตร์ รวมถึงกวีนิพนธ์ มหากาพย์ นิทานพื้นบ้าน นิยายรัก และความเชื่อต่าง ๆ แต่การศึกษาวิจัยในด้านนี้ยังมีข้อจำกัด เนื่องจากการเข้าถึงข้อมูลทำได้ยาก คัมภีร์ใบลานส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมนอกนิบาต เช่น ซาดก ซึ่งมีรากฐานจากประเพณีพื้นถิ่นของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ และมีเนื้อหาหลากหลายภาษา ได้แก่ ล้านนา ไทยเขิน ไทยลื้อ ไทยใหญ่ พม่า และภาษาบาลี (Aongsakul , 2018)

ลำปางเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 1,300 ปี นับตั้งแต่สมัยทริภุชชัยในรัชสมัยของพระนางจามเทวี โดยในอดีตเคยถูกเรียกว่า “เขลางค์” และ “นครลำปาง” ซึ่งปรากฏอยู่ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายแหล่ง เช่น ศิลาจารึก ตำนาน และพงศาวดาร คำว่า “ละคอน” หรือ “ละคร” เป็นชื่อสามัญที่ใช้เรียกเมืองเขลางค์ในตำนานสำคัญ อาทิ ตำนานจามเทวีและชินกาลมาลีปกรณ์ รวมถึงยังเป็นคำที่ใช้ในภาษาพูดทั่วไป แม้แต่จังหวัดใกล้เคียงอย่างแพร่ น่าน เชียงราย ลำพูน และเชียงใหม่ ก็มักเรียกขานลำปางว่า “จาวละคอน” ซึ่งหมายถึง “ชาวเมือง” คำว่า “ละคอน” มีรากศัพท์จากภาษาบาลีว่า “เขลางค์” เช่นเดียวกับ “ละคร” หรือ “ลำพูน” ที่มีรากศัพท์จากภาษาบาลีว่า “ทริภุชชัย” นอกจากนี้ ในอดีต ลำปางยังเคยถูกเรียกว่า “ลัมภักปะ” อีกด้วย ดังนั้น เมืองละคอนจึงหมายถึงบริเวณที่ตั้งของเมืองเขลางค์ในอดีต

เขลางค์เป็นเมืองโบราณที่มีลักษณะคล้ายรูปหอยสังข์ ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำวัง บริเวณตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง ส่วนชื่อ “ลำปาง” นั้นปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนในตำนานพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งเรียกเป็นภาษาบาลีว่า “ลัมภักปนคร” โดยเมืองนี้ตั้งอยู่ที่ลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ห่างจากตัวเมืองลำปางไปทางทิศใต้ประมาณ 16 กิโลเมตรตามแนวแม่น้ำวัง ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดพระธาตุลำปางหลวงในปัจจุบัน โดยเมืองลัมภักปนครมีพื้นที่ประมาณ 200 ไร่ 1(Suwarnarupo, 2019)

ตามที่ได้กล่าวในตำนาน วัดพระธาตุลำปางหลวง (ฉบับสาขาสมาคมเพื่อการศึกษาสมบัติวัฒนธรรมประจำจังหวัดลำปาง) เรื่องราวของเมืองลำปางได้ถูกบันทึกไว้ว่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปตามหมู่บ้านและเมืองต่างๆ โดยเสด็จถึงบ้านแห่งหนึ่งที่มีชื่อว่า “ลัมพการีวัน” ซึ่งพระพุทธเจ้านั่งอยู่บนดอยม่อนน้อยที่มีความสูงเล็กน้อย ในระหว่างนั้นมีลัวะชื่อ “อ้ายคอน” ที่ได้นำกระบอกไม้ป้างใส่น้ำผึ้งมาเสนอต่อพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งหมากพ้าว 4 ลูก พระพุทธเจ้าทรงรับน้ำผึ้งและยื่นให้แก่พระมหาอานนท์เพื่อนำไปใส่บาตร เมื่อพระพุทธเจ้าเสวยน้ำผึ้งแล้ว พระองค์ทรงทำนายว่า สถานที่นี้จะกลายเป็น “ลัมภางค์” หรือที่รู้จักกันในปัจจุบันว่าเมืองลำปาง ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระธาตุลำปางหลวงในปัจจุบัน (Committee on Document Compilation and Archives in the Organizing Committee for the Royal Birthday Celebration of His Majesty the King, 2001)

ความเชื่อเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 และฤๅษีทั้ง 6 เป็นส่วนสำคัญของแนวคิดทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์ลึกซึ้งในสังคมล้านนา โดยเฉพาะในจังหวัดลำปาง ซึ่งมีการตีความและปฏิบัติแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ แนวคิดเรื่องฤๅษีทั้ง 6 ถือเป็นอัตลักษณ์สำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวลำปาง ซึ่งมีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนาผสมผสานระหว่างความเชื่อในผีและในพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน สร้างโลกทัศน์ที่มีลักษณะเฉพาะตัว

การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 และฤๅษีทั้ง 6 โดยเฉพาะการสำรวจที่มาของอำนาจและการใช้ อำนาจในการคุ้มครองผู้ปฏิบัติธรรม ปกป้องเขตสถาน การถวายอารักขาพระพุทธรองค์และพระสาวก รวมทั้งการดูแลรักษาความเรียบร้อยทั้งในโลกมนุษย์และโลกทิพย์ นอกจากนี้ ยังมุ่งศึกษาวิธีการดูแลและปกป้องคุ้มครองการทำงานเพื่อให้สำเร็จและนำไปสู่การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมที่มีผลสัมฤทธิ์ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6
3. เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ในพื้นที่อำเภอเมืองลำปาง โดยมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 30 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายในด้านสถานะและบทบาททางสังคม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและรอบด้าน กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย (1) พระสงฆ์จำนวน 10 รูป จากวัดต่าง ๆ ในเขตอำเภอเมืองลำปาง ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา (2) นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาจำนวน 10 คน จากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในศาสตร์พระพุทธศาสนา (3) ประชาชนชาวบ้านจำนวน 5 คน ซึ่งเป็นผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่นและประสบการณ์ชีวิตอันยาวนาน อีกทั้งเป็นที่ยอมรับของชุมชน และ (4) ผู้นำชุมชนจำนวน 5 คน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือประธานชุมชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการนำชุมชนและเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือจากสมาชิกในชุมชน

เครื่องมือการวิจัย ผู้วิจัยได้แบ่งออกตามรูปแบบการวิจัย ดังนี้

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลคือแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิดของท้าวทั้ง 4 และฤๅษีทั้ง 6 การสัมภาษณ์เน้นการสำรวจความคิดเห็นจากพระสงฆ์และนักวิชาการ จำนวน 30 รูป/คน ตามประเด็นต่างๆ ได้แก่ 1) ประวัติเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์ 2) คำถามในการสัมภาษณ์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และ 3) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้ให้สัมภาษณ์ นอกจากนี้ ยังมีการศึกษากระบวนการเรียนรู้และการส่งเสริมวิถีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับท้าวทั้ง 4 และฤๅษีทั้ง 6 จากคัมภีร์โบราณล้านนา เพื่อพัฒนาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนี้มีขั้นตอนการดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้ 1) การศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ ตำรา และงานวิจัย ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาข้อมูลและแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 2) ติดต่อประสานงานกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์ นักวิชาการท้องถิ่น และประชาชนชาวบ้าน เพื่อขอความร่วมมือในการลงพื้นที่และเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง 3) ดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) โดยประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้ 3.1) การรวมทีมวิจัย 3.2) ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 ในจังหวัดลำปาง โดยการศึกษาจากเอกสารคัมภีร์โบราณล้านนาในวัดต่างๆ เช่น วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง วัดประตูต้นฝ้าย ตำบลเวียงเหนือ วัดไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา และวัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง 3.3) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา (ตัวเมือง) เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 และถอดองค์ความรู้จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์โบราณล้านนา หนังสือ และรายงานการวิจัย 4) สร้างกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 5) ประเมินคุณภาพ วิเคราะห์ตีความ และสรุปกระบวนการเรียนรู้ และส่งเสริมวิถีปฏิบัติ เพื่อจัดทำรายงานและเผยแพร่เป็นรูปเล่ม

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติในการวิจัยนี้เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative method) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อสรุปข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ซึ่งรวมถึงการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analysis) เพื่ออธิบายรายละเอียดของข้อมูลที่รวบรวม ทั้งการตีความและการวิเคราะห์องค์ความรู้จากคัมภีร์โบราณล้านนา (ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ) และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ เช่น เอกสาร หนังสือ ตำรา งานวิจัย และคัมภีร์โบราณจากจังหวัดลำปาง นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มพระสงฆ์ นักวิชาการท้องถิ่น และประชาชนชาวบ้าน เพื่อศึกษาความเชื่อ กระบวนการเรียนรู้ และการส่งเสริมวิถีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้ได้ศึกษาแนวคิด กระบวนการได้มา และการใช้อำนาจของท้าวทั้ง 4 และฤๅษีทั้ง 6 เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้สู่การปฏิบัติจริง โดยผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพมีดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า **ท้าวทั้งสี่** เป็นคำเรียกตามคติความเชื่อของชาวล้านนา หมายถึง เทวดาสี่องค์ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นแรกในคติโลกสันฐานของศาสนาพุทธ เทวดาทั้งสี่องค์นี้มีหน้าที่ดูแลความสงบสุขของโลกมนุษย์ในแต่ละทิศ ดังนี้ 1) ท้าวธรรมาธิราช ปกครองทิศตะวันออก เป็นหัวหน้าของเหล่าคันธัพพะ 2) ท้าววิรุฬหกะ ปกครองทิศใต้ เป็นหัวหน้าของเหล่ากุมภภัณฑ์ 3) ท้าววิรูปักษะ ปกครองทิศตะวันตก เป็นหัวหน้าของเหล่านาค และ 4) ท้าวเวสสุวรรณะ ปกครองทิศเหนือ เป็นหัวหน้าของเหล่ายักษ์ และเป็นหัวหน้าสูงสุดในบรรดาท้าวทั้งสี่ แม้ว่าท้าวทั้งสี่จะมีอำนาจปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา แต่ยังต้องขึ้นตรงต่อพระอินทร์ ผู้เป็นประธานแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และจะต้องเข้าเฝ้าพระอินทร์ ณ สุรัชมณฑลศาลาเป็นประจำ (Wunnasri, 2024)

ฤๅษีทั้งหก เป็นคำเรียกที่พบในคติความเชื่อของชาวล้านนา โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดลำปาง หมายถึง บุคคลผู้ถือพรตบำเพ็ญตบะในป่าเขา อย่างไรก็ตาม งานวิจัยพบว่าฤๅษีทั้งหกอาจเป็นพระภิกษุที่พำนักอยู่ในป่าเขาในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีบทบาทสำคัญในสังคมล้านนาโบราณ ปรากฏชื่อในเอกสารจารึกล้านนา ดังนี้ ฤๅษีองค์ที่ 1 ผู้ดูแลต้นศรีมหาโพธิ์ ณ วัดศรีล้อม ฤๅษีองค์ที่ 2 ผู้ดูแลพระมหาชินะธาตุเจ้า ณ วัดม่อนศรีชัย ฤๅษีองค์ที่ 3 ผู้ดูแลพระมหาชินะธาตุเจ้า ณ พระธาตุดอยแล สุท้าวฤๅษี ผู้ดูแลพระมหาชินะธาตุเจ้า ณ วัดพระธาตุดอยสุเทพ สุพรหมฤๅษี ผู้ดูแลพระมหาชินะธาตุเจ้า ณ ดอยยัสสะกิตติ (เขลางค์บรรพต วัดม่อนพระยาแช่) และสุรักขิตตฤๅษี ผู้ดูแลวัดผาป่อง ไกลวัดช่างแต้ม การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับท้าวทั้งสี่และฤๅษีทั้งหกช่วยให้เข้าใจถึงโครงสร้างคติความเชื่อของชาวล้านนาในอดีต ซึ่งเกี่ยวข้องกับคติศาสนาและการปกครองทางจิตวิญญาณในท้องถิ่น (Wunnasri, 2024)

คุณค่าและความสำคัญของท้าวทั้ง 4 และฤๅษีทั้ง 6 ในบริบทของพิธีกรรม ความเชื่อ และสังคม มีบทบาทสำคัญในบริบทของพระพุทธศาสนาและความเชื่อทางจิตวิญญาณของสังคม โดยเฉพาะในแง่ของพิธีกรรมและระบบความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองและความเป็นสิริมงคล ตามคติพุทธศาสนา ท้าวทั้ง 4 ทำหน้าที่เป็นเทวดาผู้รักษาทิศทั้ง 4 ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งเป็นชั้นแรกของสวรรค์ตามคติจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา หน้าที่ของท้าวทั้ง 4 ได้แก่ การรักษาความสงบเรียบร้อยในโลกมนุษย์ การปกป้องจากภัยอันตราย และการอำนวยการแก่ผู้ประกอบคุณงามความดี ในบริบทของสังคมล้านนา ความเชื่อเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 มีความเชื่อมโยงกับพิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น โดยแสดงออกผ่านการประกอบพิธีกรรมเพื่อขอพร ความคุ้มครอง และความเป็นสิริมงคล ในขณะที่ฤๅษีทั้ง 6 มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ทรงภูมิปัญญาและเป็นแบบอย่างทางจริยธรรม ความเชื่อเกี่ยวกับฤๅษีสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางสังคมที่เน้นการปฏิบัติตามหลักธรรมและการแสวงหาปัญญา ทั้งสองกลุ่มนี้จึงมีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางสังคมและศาสนาอย่างลึกซึ้ง

จากการศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของท้าวทั้งสี่และฤๅษีทั้งหก พบว่ามีอิทธิพลต่อมิติต่าง ๆ ในสังคม ได้แก่ พิธีกรรม ความเชื่อ และการอยู่ร่วมกันในสังคม ในมิติของพิธีกรรม การบวงสรวงท้าวทั้งสี่ถือเป็นพิธี

สำคัญที่ต้องดำเนินการก่อนการประกอบพิธีมงคลต่าง ๆ เช่น การเฉลิมฉลองศาสนสถาน การสร้างศาสนสถาน และงานมงคลอื่น ๆ

พิธีกรรมดังกล่าวกำหนดให้มีการสร้างปราสาทหรือแท่นท้าวทั้งสี่ โดยปักเสาสูงประมาณ 1.5 เมตร และใช้ไม้สองท่อนยาวประมาณ 1 เมตร ตอกตะปูให้ขวางกัน ปลายไม้ยื่นไปในทิศทั้งสี่ จากนั้นจึงนำชิ้นไม้ขนาดกว้างยาวประมาณหนึ่งคืบมาติดที่ปลายไม้และหลักเสา สำหรับเครื่องสังเวद्य จะใช้สะพานเครื่องสี่ หรือ "สะพาน" ซึ่งเป็นกระบอกกล้วยบรรจุเครื่องสังเวद्यจำนวนหกชุด โดยนำไปวางไว้ที่ยอดเสา ปลายไม้ทั้งสี่ทิศ และโคนเสา

ในพิธีกรรมนี้ กระบะเครื่องสังเวद्यที่วางบนยอดเสามีไว้เพื่อถวายแด่พระอินทร์ ขณะที่กระบะเครื่องสังเวद्यบริเวณปลายไม้ทั้งสี่ทิศนั้นเป็นการถวายแด่มหาราชทั้งสี่พระองค์ตามทิศที่แต่ละพระองค์ดูแล ส่วนกระบะที่โคนเสาถือเป็นเครื่องบูชาแด่พระแม่ธรณี นอกจากนี้ พิธีบวงสรวงดังกล่าวยังต้องอาศัยอาจารย์ประกอบพิธี ซึ่งจะอ่านโองการสังเวद्यท้าวทั้งสี่ก่อนเริ่มพิธีมงคล โดยช่วงเวลาการประกอบพิธีขึ้นอยู่กับกำหนดการของงาน เช่น หากงานมงคลจัดขึ้นในช่วงเช้า พิธีบวงสรวงจะกระทำในช่วงเย็นของวันก่อนหน้า แต่หากงานจัดขึ้นในช่วงสายหรือบ่าย พิธีจะดำเนินการในช่วงเช้าของวันงาน พิธีกรรมการขึ้นท้าวทั้งสี่ถือเป็นจารีตสำคัญของล้านนา โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลปีใหม่มือง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและแนวปฏิบัติที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน อันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของชุมชน (Thanissaro, 2024)

ชาวล้านนาเชื่อว่า ท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 องค์ มีอำนาจเหนือธรรมชาติและเป็นผู้ปกป้องรักษาความสงบเรียบร้อยในโลกทั้ง 4 ทิศ การปกป้องของท้าวทั้ง 4 จึงไม่เพียงแต่คุ้มครองจากภัยธรรมชาติและสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการช่วยเสริมสร้างความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่าง ๆ ของชีวิต เช่น การงาน การเงิน ความรัก และความเป็นอยู่ โดยเฉพาะการช่วยควบคุมดูแลฤดูกาลและสภาพอากาศ เพื่อให้โลกและมนุษย์มีความสุขและอุดมสมบูรณ์ ในทางปฏิบัติ ชาวล้านนาได้มีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบูชาท้าวจตุโลกบาล เช่น การบูชาในงานเทศกาลต่าง ๆ การขอพรจากท้าวจตุโลกบาลเพื่อป้องกันอันตราย และการขอให้ท้าวจตุโลกบาลช่วยให้พืชผลทางการเกษตรเจริญเติบโตและอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่า ท้าวทั้ง 4 เป็นผู้ช่วยปกป้องโลกและมนุษย์จากภัยอันตรายต่าง ๆ และส่งเสริมความเจริญในทุกด้านของชีวิต

วิถีปฏิบัติต่อท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 มีทั้งการบูชา และการขมา ชาวล้านนาเมื่อทำการบูชาท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 มักจะเตรียมเครื่องสักการะเป็น 6 ส่วน โดย 4 ส่วนใช้บูชาทิศทั้ง 4 อีก 2 ส่วนใช้บูชาพระอินทร์และพระแม่ธรณี ทั้งนี้ในเฉพาะพื้นที่จังหวัดลำปาง นิยมเพิ่มเครื่องบูชาสำหรับ ฤๅษี ทั้ง 6 และอาจกล่าวได้ว่าเทวดาอยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุดเพราะเทวดาสถิตอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ มนุษย์จึงมีเคารพ ศรัทธา และบูชาหรือบวงสรวงเทวดา เพื่อขอความโปรดปรานและคุ้มครอง หรือขอให้เทวดาช่วยเหลือในสิ่งที่ปรารถนาหรือต้องการ ดังเช่นที่พระพุทธรูปเจ้าแนะนำให้มนุษย์ทั้งหลายแบ่งส่วนบุญให้แก่เทวดาที่สถิตอยู่ในสถานที่นั้น ๆ เพราะเมื่อเทวดาได้รับไมตรีจิตก็จะช่วยเหลือมนุษย์เหมือนกับมารดาที่เลี้ยงดูบุตรด้วยหัวใจที่เปี่ยมด้วยความรัก ผู้ที่เทวดาให้ความช่วยเหลือก็จะประสบแต่ความสงบ สุขและเจริญก้าวหน้าในชีวิตต่อไป

กระบวนการเชิงสัญลักษณ์ในพระพุทธรูปศาสนาอักษัตถ์เพื่อสื่อจิตเข้าสู่ธรรม เชื่อมโยงความเชื่อและการอยู่ร่วมกันในสังคม ท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 และฤๅษีทั้ง 6 มีบทบาทสำคัญในฐานะเทวดาผู้รักษาทิศทั้ง 4 ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ภายใต้การบัญชาของท้าวสักกะ (พระอินทร์) โดยมีหน้าที่รายงานความเป็นไปของมนุษย์ต่อสภาดาวดึงส์ และป้องกันการรุกรานจากอสูร เทวดาแต่ละองค์มีบทบาทเฉพาะตามคุณสมบัติของตนเองกล่าวคือ ท้าวกุเวร หรือท้าวเวสสุวรรณ เป็นโลกบาลที่ดูแลรักษาทิศเหนือของโลก ในฐานะโลกบาล ท้าวเวสสุวรรณมีหน้าที่สำคัญทั้งในโลกมนุษย์และสวรรค์ โดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสวรรค์ ท้าวเวสสุวรรณร่วมกับจตุโลกบาลองค์อื่น ๆ ทำหน้าที่ปกป้องสวรรค์จากการรุกรานของศัตรู โดยเฉพาะอย่างยิ่งอสูร นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการเข้าร่วมประชุมในเทวสภาชั้นดาวดึงส์ พร้อมทั้งคอยอารักขาพระอินทร์ ในโลกมนุษย์ ท้าวเวสสุวรรณทำหน้าที่ตรวจตราความเป็นไปในโลกมนุษย์และบันทึกกรรมดีกรรมชั่วของมนุษย์เพื่อรายงานต่อเทวสภาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ โดยจะออกตรวจตราในวันพระขึ้น-แรม 15 ค่ำ ตามคติของจตุโลกบาล ซึ่งศาสนาพุทธได้นำจตุโลกบาลมาเป็นผู้พิทักษ์รักษาพระพุทธรูปศาสนา ในพุทธศาสนาเถรวาท ท้าวเวสสุวรรณมักจะปรากฏในพุทธประวัติต่าง ๆ ในฐานะผู้พิทักษ์พระพุทธรูปศาสนาและคอยช่วยเหลือพระพุทธรูปเจ้า รวมถึงพุทธบริษัทตั้งแต่ประสูติจนถึงปรินิพพาน โดยมีการกล่าวถึงท้าวเวสสุวรรณบ่อยกว่าจตุโลกบาลองค์อื่น ในพุทธศาสนamahayana ท้าวเวสสุวรรณมีบทบาทเป็นเทพแห่งความมั่งคั่ง และยังทำหน้าที่เป็นธรรมบาลและยึดคัมภีร์ ในฐานะธรรมบาล ท้าวเวสสุวรรณทำหน้าที่ปกป้องพระพุทธรูปศาสนาและปราบปรามปีศาจมารที่เป็นศัตรูของพระพุทธรูปศาสนา ส่วนในฐานะยึดคัมภีร์ ท้าวเวสสุวรรณทำหน้าที่เป็นเทพผู้พิทักษ์พระพุทธรูปศาสนา มีอำนาจปราบภูตผีร้ายที่คุกคามมนุษย์ โดยเมื่อทำหน้าที่เป็นโลกบาลและธรรมบาล จะมีนามว่า กุเวร เวสสุวรรณ หรือไวศรวัน และเมื่อทำหน้าที่เป็นยึดคัมภีร์จะมีนามว่า ชัมภล (Intrawut, 2002)

ท้าววิรุฬหก เป็นผู้ดูแลทิศใต้และปกครองกุมภันต์ ท้าววิรุฬหกเป็นมหาราชผู้มียศ บุตรของท้าววิรุฬหกมีพลังและชื่อว่า "อินทะ" ผู้มีฤทธิ์และความรุ่งเรือง พร้อมด้วยผิวพรรณงดงามและมียศ ผู้คนต่างพากันไปย่งป่าที่ประชุมของภิกษุ ตามมหาสมยสูตรและบทกถายักษ์ ท้าววิรุฬหกทรงพระนามว่า "ท้าววิรุฬหกมหาราช" หรือ "จอมกุมภันต์" ในอภินิหารปริตรทรงพระนามว่า "จอมเทวดา" และในลัทธิมหายานของจีนทรงพระนามว่า "เตียงเซียง" ซึ่งแปลว่า "สง่างาม มือถือร่ม" ส่วนในทิเบตกล่าวถึงการถือกระบี่ ท้าวอตรฐ ปกครองทิศตะวันออก เป็นหัวหน้าของคณธรรพ์ และมหาราชผู้มียศ บุตรของท้าวอตรฐมีพลังและชื่อว่า "อินทะ" ซึ่งมีฤทธิ์และความรุ่งเรือง ผิวพรรณงดงามและมียศ ผู้คนต่างพากันไปย่งป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย ท้าววิรุฬหก ปกครองทิศตะวันตก เป็นหัวหน้าภาคและมหาราชผู้มียศ บุตรของท้าววิรุฬหกมีพลังและชื่อว่า "อินทะ" มีฤทธิ์ ความรุ่งเรือง ผิวพรรณงดงามและมียศ ผู้คนต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุ

เทวดาทั้ง 4 มีบทบาทสำคัญในคติจักรวาลวิทยาของศาสนาพุทธ โดยเฉพาะในจาตุมหาราชิกา ซึ่งเป็นหนึ่งในส่วนสำคัญของการศึกษาจักรวาลวิทยาในพุทธศาสนา

บทบาทของเทวดาต่อชาวล้านนาเป็นการสะท้อนความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถดลบันดาลเหตุการณ์ต่างๆ ได้ ตามคติความเชื่อดั้งเดิมที่เชื่อว่าเทวดามีอำนาจในการควบคุมเหตุการณ์ทั้งดีและร้าย โดยมนุษย์เริ่มมีความเชื่อในเทวดาเมื่อเกิดความกลัวภัยพิบัติและสันนิษฐานว่าอาจมีสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติซ่อนอยู่ในธรรมชาติ ในช่วงก่อนพุทธกาล มนุษย์เชื่อว่าเทวดามีตัวตนในลักษณะของเทพแห่งธรรมชาติ เช่น สุริยเทพในดวงอาทิตย์ พระจันทร์เป็นเทพแห่งแสงในตอนกลางคืน พระพายเป็นเทพแห่งลม พระพิรุณเป็นเทพแห่งน้ำและฝน พระแม่ธรณีเป็นเทพแห่งดิน และพระอัคนีเป็นเทพแห่งไฟ นอกจากนี้ยังมีการสื่อสารระหว่างมนุษย์และเทพผ่านการบูชาด้วยเครื่องบูชาและการเผาไหม้ของไฟ ต่อมา เทวดาในศาสนาพราหมณ์และฮินดูได้เพิ่มจำนวนและมีลักษณะเป็นตรีมูรติ โดยมีพระพรหมเป็นผู้สร้าง พระวิษณุเป็นผู้รักษา และพระศิวะเป็นผู้ทำลาย ซึ่งสะท้อนถึงการพัฒนาเป็นเทพศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ (Sripem, 2021)

ในบริบทของชาวล้านนา ท้าวทั้ง 4 และฤๅษีทั้ง 6 มีบทบาทสำคัญในการปกป้องและคุ้มครองตามความเชื่อในศาสนาพุทธ โดยท้าวทั้ง 4 ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกามีบทบาทสำคัญในฐานะเทวดาผู้รักษาโลกและผู้ปกป้องคุ้มครองมนุษย์ รวมถึงการบันดาลสรรพสิ่งตามความเชื่อของชาวล้านนา ซึ่งในทางพุทธศาสนา ท้าวทั้ง 4 นี้เรียกว่า "มหาราช" หรือ "โลกบาล" ซึ่งประกอบด้วย 1) ท้าวอถรรุ 2) ท้าววิรูปหก 3) ท้าววิรูปักษ์ และ 4) ท้าวเวสสุวัณ (หรือท้าวกุเวร) โดยบทบาทหลักของจตุโลกบาลคือการช่วยเหลือสัตว์โลกที่มีคุณธรรมสูง เช่น พระพุทธเจ้า พุทธบริษัท และท้าวสักกะ รวมทั้งการคุ้มครองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

นอกจากนี้ โลกบาลยังมีบทบาทในการพิงธรรม ปฏิบัติธรรม และเป็นผู้แจ้งข่าวสารหรือเหตุการณ์สำคัญในพุทธศาสนา ทั้งในโลกมนุษย์และเทวโลก Sirisawat (2012) ตามความเชื่อพุทธศาสนา เทพหรือเทวดาทุกองค์ล้วนเกิดจากการกระทำความดีของตนเอง โดยแบ่งออกเป็นหลายชั้น ได้แก่ เทวดาชั้นฉกามาพจร (6 ชั้น) เทวดาชั้นรูปาวจร (16 ชั้น) และเทวดาชั้นอรุปาพจร (4 ชั้น) ซึ่งเป็นเทวดาที่ไม่มีกายทิพย์ (Phradhammapidok, 1992)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศึกษาวิเคราะห์การได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 ได้แก่ อิทธิพลทางความเชื่อเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 ที่มีต่อชาวล้านนา ตามความเชื่อของคนในสังคมไทยศาสนาพุทธนิกายเถรวาท เชื่อว่ามีเทวดาผู้เป็น จอมแห่งเทพคือท้าวสักกะหรือพระอินทร์ ท้าวจตุโลกบาล มีบทบาทในการรักษาทิศทั้งสี่ พระพรหม (ท้าวสหัมบดีพรหม ฆฎิกการพรหม สนั่นกุมารพรหม) พระปัญจสิขะ พระธรรณี พระพิรุณ ฯลฯ สำหรับ เทวดาพื้นเมืองที่ชาวไทยนับถือ เช่น พระภูมิเจ้าที่แม่ย่านาง นางกวัก พระแม่โพสพ นางสงกรานต์ ท้าวกบิลพรหม พญาแถบ ฯลฯ เทพารักษ์ เช่น พระสยามเทวาธิราช พระหลักเมือง พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง เป็นต้น Panlum (2024) ทั้งนี้ อิทธิพลทางความเชื่อเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 ที่มีต่อชาวล้านนา มีทั้งต่อจิตใจเป็นส่วนเสริมกำลังใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สามัคคี และการได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 กล่าวในคติทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การเกิดขึ้นของสรรพสิ่งตามเหตุปัจจัยอาศัยกัน กล่าวคือ การจะได้ไปเกิดในภพภูมิใดด้วยจิตดวงใดนั้น ขึ้นอยู่กับกรรม Wannasri (2024) คือการทำความดีและ ความชั่วของแต่ละบุคคลที่ทำไว้ในภพนี้กรรมมี 4 ระดับ คือ 1) คุรุกรรม คือกรรมหนัก

ให้ผลก่อนกรรมอื่นๆ 2) อาสันนกรรม คือกรรมที่ทำไว้เมื่อใกล้จะตาย 3) อาจิณกรรม คือกรรมที่ทำไว้บ่อยๆ และ 4) กฏัตตกรรม คือ กรรมที่สักแต่จะทำ ในอภิมมัตถสังคหะ กล่าวการเกิดขึ้นของสัตว์โลกเรียกว่า โยนีหรือกำเนิด มี 4 ประเภทด้วยกัน คือ 1) สังเสทชะกำเนิด หมายถึง เกิดในเถ้าโคลหรือในยางเหนียว 2) โอบปาติกะกำเนิด หมายถึง เกิดโตทันที 3) อัณฑชะกำเนิด หมายถึง เกิดในฟองไข่ 4) ชลาพุชะกำเนิด หมายถึง เกิดในมดลูก The Thai Tripitaka Edition of Mahachulalongkornrajavidyalaya University (1996) ด้วยเหตุนี้ การเกิดของสัตว์โลกในภพใหม่ล้วนเกิดจากผลของกุศลกรรม และอกุศลกรรม ที่ ตนกระทำไว้แล้วในภพนี้ แบ่งเป็น 5 ประเภท คือ 1) การเกิดในอบายภูมิ 4 คือ นรก เปรต อสุร ดิรัจฉาน เกิดได้ด้วยจิต 1 ดวง คือ อกุศลสันติธรรมวิบากจิต 2) การเกิดในสุคติภูมิคือ เกิดเป็นเทวดาชั้นต่ำ หรือเกิดเป็นมนุษย์ที่มีความพิการ (บ้า ใ้ บอด หนวก) เกิดได้ด้วยจิต 1 ดวง คือ อเหตุกกุศลสันติธรรมวิบากจิต 3) การเกิดในสุคติภูมิ 7 คือ มนุษย์ภูมิ 1 เทวภูมิ 6 ชั้น เกิดได้ด้วยจิต 8 ดวง คือมหาวิบาก จิต 8 ดวงใดดวงหนึ่ง 4) การเกิดในรูปภูมิ 16 ชั้น เกิดได้ด้วยจิต 5 ดวง คือ รูปาวจรวิบากจิต 5 และ 5) การเกิดในอรุภูมิ 4 ชั้น เกิดได้ด้วยจิต 4 ดวง คือ อรูปาวจรวิบากจิต 4 ทั้งนี้การได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 ส่งผลต่อชาวล้านนาในด้าน ปกป้อง คุ้มครอง ป้องกัน และบันดาลสุข

ผลการศึกษาดตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และการส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติในประเด็น ท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 ภาคทฤษฎี ได้นำเสนอการเรียนรู้หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นเทวดาและบรรพชิต ซึ่งประกอบด้วย ไตรสรณคณณ์ พรหมวิหารธรรม และเทวธรรม โดยเฉพาะในส่วนของ ไตรสรณคณณ์ ได้อธิบายไว้ในงานของ Phra Phromkunnaporn (2003) ว่า คำว่า “สรณ” แปลตามโวหารว่า “ที่พึ่ง” ซึ่งหมายถึงสถานที่หรือสิ่งที่ให้การปกป้องจากบาปและจัดแจงประโยชน์ให้กับผู้ที่พึ่งพา ทั้งนี้ คำว่า “สรณ” มาจากธาตุ “สร” (หีสาย ในการเบียดเบียน) และปัจจัย “ยุ” (แปลงเป็น อน) โดยมีความหมายว่าการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งช่วยปลดปล่อยหรือกำจัดสิ่ง ที่ทำให้เกิดความกลัว ความสะดุ้ง ความทุกข์ ทุกติภาพ และกิเลส ทั้งนี้ตามพระอรรถกถาจารย์ได้วิเคราะห์และ อธิบายไว้ว่า “หีสตีติ สรณ; สรณคตานิ เตเนว สรณคมนเนน ภยํ สนตาสํ ทุกฺขํ ทุกฺคตี ปริกฺกิลสํ หีสตี วิธมตี นิหฺรตี นิโรธตีติ” ซึ่งหมายความว่า การถึงสรณะของบุคคลที่มีการพึ่งพาหรือพึ่งพิงนั้น จะนำไปสู่การเบียดเบียนและกำจัด สิ่งที่เป็นภัย เช่น ความกลัว ความทุกข์ และกิเลส ทั้งยังช่วยให้เกิดความสงบสุขและบรรเทาความทุกข์ทางจิตใจ การเรียนรู้ในแนวทางนี้จึงไม่เพียงแต่เป็นการศึกษาทฤษฎีในเชิงศาสนา แต่ยังเป็นการส่งเสริมการปฏิบัติตาม หลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาจิตใจของบุคคล ให้สามารถเข้าถึงการปกป้องและปลดปล่อยจากทุกข์ทั้ง ปวง ผ่านการทำความเข้าใจและการฝึกฝนตนเองในชีวิตประจำวัน

การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 และฤๅษีทั้ง 6 ในทิศทางสู่วิถีปฏิบัติสามารถแบ่งออกได้ เป็นสามด้านหลักที่มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งและสอดคล้องกับหลักการของการดำเนินชีวิตที่มีคุณธรรมและความสุข ดังนี้ 1) การปฏิบัติภาคครัวเรือน: การนำหลักแห่งความเคารพ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และพรหมวิหาร ธรรมมาใช้ในครอบครัวนั้น จะช่วยเสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยทุกคนใน ครอบครัวสามารถแสดงออกถึงความรัก ความเข้าใจ และความเคารพซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการ

เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว 2) การปฏิบัติภาคชุมชน: การใช้หลักแห่งความสามัคคีและการร่วมมือร่วมใจกันในหมู่บ้านหรือชุมชน ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความสงบสุข โดยการทำงานร่วมกันในลักษณะของไตร่ตรองและการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชนจะช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านต่างๆ ทั้งในเรื่องของเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และยังสามารถนำไปสู่การสร้างความสุขในชีวิตของสมาชิกทุกคนในชุมชน 3) การปฏิบัติภาคสังคมองค์กรรวม: การนำหลักธรรมาภิบาลที่ประกอบด้วย หลักนิติธรรม, หลักคุณธรรม, หลักความโปร่งใส, หลักการมีส่วนร่วม, หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินการของสังคมองค์กรรวม ช่วยสร้างระบบที่มีความยั่งยืนและโปร่งใส ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาในทุกด้านอย่างสมดุลและเป็นธรรมความเชื่อ

ในเรื่องการขึ้นท้าวทั้ง 4 นั้นเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเฉพาะในบางท้องถิ่นและกลุ่มบุคคล โดยมีการพิจารณาอย่างรอบคอบและการใช้ปัญญาในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ การทำพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 ไม่สามารถรับประกันผลลัพธ์ที่ดีในด้านต่าง ๆ เช่น ชีวิต การงาน การเงิน สุขภาพ ความรัก หรือการขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในแง่ของการอธิษฐาน สิ่งที่สำคัญคือการดำเนินชีวิตที่ดีงามตามหลักศีลธรรม ซึ่งเป็นการสร้างความดีและมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อและเข้มแข็ง โดยส่งผลให้ชีวิตนั้นนำไปสู่ความสุขและความสำเร็จในท้ายที่สุด

กล่าวโดยสรุป ความเชื่อเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 และฤๅษีทั้ง 6 ที่มีอิทธิพลต่อชาวล้านนา ไม่เพียงแต่เป็นการเสริมกำลังใจและส่งเสริมความสมานฉันท์ในสังคมเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและการยอมรับอำนาจตามคติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเน้นการเกิดขึ้นของสรรพสิ่งตามเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์กัน การที่จะเกิดในภพภูมิใดและด้วยจิตใดนั้น ขึ้นอยู่กับกรรมที่ได้กระทำมา ชาวล้านนาเชื่อว่า การอัญเชิญท้าวจตุโลกบาลเข้าร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ จะช่วยให้การดำเนินการเป็นไปอย่างราบรื่น ปราศจากอุปสรรค และเป็นสิริมงคล เช่น ในการจัดงานสำคัญต่าง ๆ อาทิ งานฉลองถาวรวัตถุทางศาสนา งานเทศน์มหาเวสสันดรชาดก การสร้างบ้านใหม่ การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ การบวชเณร อุปสมบทพระ งานบูชาเสาอินทขิล (หลักเมือง) การแรกนา หรือเทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวล้านนาในชีวิตประจำวันยังคงกราบไหว้บูชาท้าวจตุโลกบาล เพื่อขอพรให้ท่านคุ้มครองรักษาและนำพาความสุข ความเจริญ รวมถึงแคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่าง ๆ โดยเชื่อว่า ท้าวทั้ง 4 จะคอยสอดส่องดูแลความเป็นไปของมนุษย์และให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามหลักธรรมและคุณธรรมที่มั่นคง

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับการได้มาและการใช้อำนาจ รวมถึงกระบวนการเรียนรู้วิถีปฏิบัติ พบว่าแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษี ทั้ง 6 เป็นคติความเชื่อที่มีรากฐานมาจากวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งได้รับอิทธิพลจากหลักการทางพระพุทธศาสนาและสามารถเชื่อมโยงเข้าด้วยกันได้อย่างแนบเนียน แนวคิดนี้ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงการได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 แต่ยังสัมพันธ์กับกฎแห่งกรรมที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2568)

ของชาวล้านนา กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการปฏิบัติชีวิตตามวิถีแห่งธรรม และส่งเสริมให้เกิดการเจริญเติบโตทางจิตใจและสังคม

ผลการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ท้าวทั้ง 4 ในความเชื่อของชาวล้านนา หมายถึงเทพเจ้าทั้ง 4 องค์ที่ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิก ทำหน้าที่ดูแลความสงบสุขของเหล่าสัตว์โลกในทิศต่างๆ ดังนี้ ท้าวธรรมาธิราชดูแลทิศตะวันออก เป็นหัวหน้าของพวกคันธัพพะ ท้าววิรุฬหกดูแลทิศใต้ เป็นหัวหน้าของพวกกุมภภัณฑ์ ท้าววิรูปักษ์ดูแลทิศตะวันตก เป็นหัวหน้าของพวกนาค และท้าวเวสสุวรรณดูแลทิศเหนือเป็นหัวหน้าของยักษ์และเป็นหัวหน้าของบรรดาเทวดากลุ่มนี้ มหาเทพทั้งสี่ยังถือว่าพระอินทร์ ฤๅษีทั้ง 6 เป็นคำเรียกของชาวล้านนา ในงานวิจัยนี้นิยมเรียกกันในพื้นที่จังหวัดลำปาง หมายถึง ผู้ที่ปฏิบัติปลีกวิเวกอยู่ตามป่าเขา จากการศึกษพบว่า ฤๅษีทั้ง 6 แท้จริงแล้วคือพระภิกษุที่อาศัย Wannasri (2024) อยู่ตามป่า เขา ในพื้นที่ต่างๆ ในภาคเหนือ และยังเป็นผู้ที่มีความสำคัญในบ้านเมืองสมัยนั้น ปรากฏนามตามเอกสารจารึกล้านนา มี 6 รูป ได้แก่ องค์ที่ 1 เป็นผู้ให้รักษายังต้นศรีมหาโพธิ์ วัดศรีล้อม องค์ที่ 2 เป็นผู้รักษายังพระมหาชินะธาตุเจ้า วัดม่อนศรีชัย องค์ที่ 3 เป็นผู้รักษายังพระมหาชินะธาตุเจ้า พระธาตุดอยแล องค์ที่ 4 สุเทวฤๅษี เป็นผู้รักษายังพระมหาชินะธาตุเจ้า วัดพระธาตุดอยสุเทพ องค์ที่ 5 สุพรหมฤๅษี เป็นผู้รักษายังพระมหาชินะธาตุเจ้า ดอยยัสสะกิตติ (เขลาองค์บรรพต วัดม่อนพระยาแช่) และองค์ที่ 6 สุรักขิตตฤๅษี เป็นผู้รักษาวัดผาป่อง ไกล้วัดช่างแต้ม ยังเป็นหัวหน้าของตนและจะต้องเข้าเฝ้าพระอินทร์ในสุธัมมสภาศาลา คุณค่าและความสำคัญของท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 ส่งผลในมิติอันหลากหลาย ได้แก่ คุณค่าและความสำคัญเกี่ยวกับพิธีกรรม ความเชื่อ และการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังนั้น ท้าวทั้ง 4 และฤๅษีทั้ง 6 ในความเชื่อของชาวล้านนา มีบทบาทเป็นเทวดาผู้ดูแลทิศทั้งสี่ตามคติพุทธศาสนา เชื่อกันว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติ ค้ำครองป้องกันภัย และบันดาลโชคลาภ วิธีการบูชา และการขมา ชาวล้านนาเมื่อทำการบูชาท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 จะเตรียมเครื่องสักการะเป็น 6 ส่วน โดย 4 ส่วนใช้บูชาทิศทั้ง 4 อีก 2 ส่วนใช้บูชาพระอินทร์และพระแม่ธรณี ทั้งนี้ในเฉพาะพื้นที่จังหวัดลำปาง นิยมเพิ่มเครื่องบูชาสำหรับ ฤๅษีทั้ง 6

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า อิทธิพลทางความเชื่อเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 ที่มีต่อชาวล้านนา มีทั้งต่อจิตใจเป็นส่วนเสริมกำลังใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สามัคคี การได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 ในคติทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การเกิดขึ้นของสรรพสิ่งตามเหตุปัจจัยอาศัยกัน กล่าวคือ การจะได้ไปเกิดในภพภูมิได้ด้วยจิตดวงใดนั้น ขึ้นอยู่กับกรรม

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า กระบวนการเรียนรู้เน้นภาคทฤษฎีเกี่ยวกับหลักธรรมพื้นฐานทางพุทธศาสนา เช่น ไตรสรณคัมภีร์ และพรหมวิหารธรรม รวมถึงบูรณาการความเชื่อท้องถิ่นเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 และฤๅษีทั้ง 6 เข้ากับภาคปฏิบัติเพื่อพัฒนาน้อมจิตสู่ไตรรัตนและดำเนินตามวิถีพุทธ

การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 สู่วิถีปฏิบัติ นำไปสู่ชีวิตจริงได้ดังนี้ 1) ในครัวเรือน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีด้วยหลักความเคารพ การอยู่ร่วมกัน และ พรหมวิหารธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข 2) ในชุมชน สร้างความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจเพื่อพัฒนาชุมชนให้

เจริญก้าวหน้า และอย่างร่วมกันอย่างมีความสุขสงบ และสันติ 3) ในสังคมองค์รวม ปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาล สร้างสังคมที่เป็นธรรมและโปร่งใส

การศึกษาแนวคิด การได้มาและการใช้อำนาจ และกระบวนการเรียนรู้วิถีปฏิบัติ เรื่องท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 พบว่า นอกจากจะเป็นความเชื่อของชาวล้านนาแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ กรรม และการปฏิบัติธรรม ซึ่งเชื่อมโยงวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนาเข้าด้วยกันอย่างลึกซึ้งที่สามารถขยายความได้ดังนี้

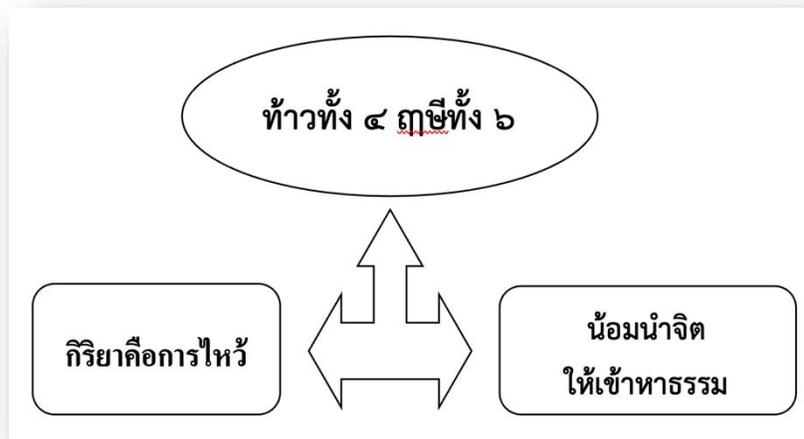
1) การได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 เกิดจากกฎแห่งกรรม ผลของการกระทำในอดีตชาติ หากใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวม จะได้รับผลบุญ แต่หากใช้ในทางที่ผิด จะได้รับผลกระทบตามมา โดยเฉพาะท้าวเวสสุวรรณ ผู้ดูแลทรัพย์สมบัติ สะท้อนให้เห็นหลักของการรู้จักความพอเพียง รักษาสมดุลในชีวิต ระหว่างความมั่งคั่งและความพอเพียง หากมนุษย์มีความละโมภโลภมากจนเกินไป ก็อาจนำมาซึ่งความทุกข์ได้และความวิบัติในชีวิตได้

2) การศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 เป็นการเปิดประตูสู่การปฏิบัติธรรมเบื้องต้น ช่วยให้เข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่เข้าถึงง่าย และเป็นแรงบันดาลใจให้ปฏิบัติตนในทางที่ดี ส่งเสริมให้เกิดความเคารพนับถือ และฝึกสมาธิจิต ซึ่งนำไปสู่การใช้ชีวิตประจำวันอย่างมีสติ เช่น การทำความดี การแบ่งปัน การรู้จักพอเพียง และการมีเมตตาต่อผู้อื่น นอกจากนี้ ยังเป็นการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาวล้านนา และส่งเสริมให้ภูมิปัญญาเหล่านี้คงอยู่สืบไป

กล่าวโดยสรุป แนวคิดเรื่องท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาวล้านนา สะท้อนวิถีชีวิตและความเชื่อที่ผูกพันกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การศึกษาแนวคิดนี้ ช่วยให้เข้าใจภูมิปัญญาของบรรพบุรุษและนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดีงาม การอนุรักษ์และเผยแพร่จึงเป็นการสืบสานวัฒนธรรมล้านนาและเป็นแรงบันดาลใจให้คนรุ่นหลังได้ดำเนินชีวิตปฏิบัติตนตั้งมั่นอยู่ในกรอบแห่งการทำความดีอย่างมีคุณธรรมตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ "ท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 : การศึกษาแนวคิด การได้มาและการใช้อำนาจ และกระบวนการเรียนรู้วิถีปฏิบัติ" พบว่า องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้สามารถจำแนกออกเป็นสองส่วนหลักได้แก่ การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งสะท้อนผ่านกิริยา "ชียา" ที่กระทำต่อท้าวทั้ง 4 และฤๅษีทั้ง 6 และ กระบวนการทางจิตใจ ซึ่งหมายถึงกิริยาที่แสดงออกด้วยความเคารพและนอบน้อมทางจิตวิญญาณ อันเปรียบเสมือนแสงแห่งเทียนที่นำทางสู่ธรรม

สิ่งที่ได้จากการเรียนรู้เกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 และฤๅษีทั้ง 6 ที่สำคัญประการหนึ่งคือ การดำเนินชีวิตในสังคมที่ผสมผสานไปกับการเชื่อท้องถิ่น ได้แก่ การขึ้นท้าวทั้ง 4 และการบูชาฤๅษีทั้ง 6 กล่าวคือความเชื่อในวัฒนธรรมล้านนาว่าเป็นการขอพรและความคุ้มครองจากท้าวจตุโลกบาล ซึ่งเป็นเทพผู้รักษาทิศทั้ง 4 ของโลก การทำพิธีอัญเชิญหรือการขึ้นท้าวทั้ง 4 นั้น อาจส่งผลต่อการดำรงชีวิตผู้คนในสังคมในหลายด้าน ดังนี้

1) ด้านจิตใจ: เชื่อว่าจะช่วยให้จิตใจสงบ สะอาด มีสมาธิ ไม่ขุ่นมัว หรือเกิดความปริวิตกกังวลใดๆ โดยง่าย หรือปราศจากความวุ่นวาย มีจิตใจที่เป็นกุศล เอื้อเพื่อแผ่แบ่งปัน และนำไปสู่การคิด การพูด และการกระทำในสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมโดยรวม เป็นต้น

2) ด้านความเจริญรุ่งเรือง: เชื่อว่าจะช่วยเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ฐานะทางการเงินคล่องตัว มีชีวิตที่ราบรื่น ปราศจากปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ สามารถผ่านพ้นวิกฤตต่างๆ ในที่ทุกสถานได้

3) ด้านโชคลาภ: เชื่อว่าจะช่วยนำพาโชคลาภ เงินทอง และความโชคดีมาให้ เช่นอธิษฐานจิตขอพรหรือ บารมีท้าวทั้ง 4 ช่วยลดบันดาลให้สอบเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยได้ สมัครงาน หรือสอบชิงทุนไปต่างประเทศได้ เป็นต้น

4) ด้านสุขภาพ : เชื่อว่าจะช่วยให้มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง ไม่เจ็บป่วยง่าย ปราศจากโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ เข้ามาเบียดเบียน เป็นต้น ที่อาจส่งผลให้เรามีอายุยืนยาวและมีคุณภาพของการดำรงชีวิตที่ดี มองโลกในแง่ดีและสามารถเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนได้อย่างเต็มที่โดยไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อยหรืออ่อนแรง

5) ด้านการเรียน : เชื่อว่าจะช่วยให้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด สามารถอ่าน เขียน เรียนรู้ได้ง่าย เป็นคนมีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย ขยันขันเรียน มีสมาธิ ตั้งใจจดจ่อ มุ่งมั่นในการเรียนให้บรรลุตามเป้าหมาย เป็นต้น

6) ด้านความปลอดภัย : เชื่อว่าจะช่วยคุ้มครองให้แคล้วคลาดจากอันตรายต่างๆ ทั้งปวง ในเรื่องของการเดินทางไกลที่สามารถช่วยให้ผู้เดินทางปลอดภัยจากอุบัติเหตุ หรือภัยอันตรายต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการเดินทาง การปกป้องรักษาสถานที่อยู่อาศัย ของผู้ทำกรบรูชา รวมถึงครอบครัว และชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุขและปลอดภัย ปราศจากภัยอันตรายต่างๆ เช่นการจี้ปล้นหรือลักขโมย หรือภัยธรรมชาติ เช่นไฟไหม้ น้ำท่วม เป็นต้น

7) ด้านความรัก : เชื่อว่าจะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว เพื่อนร่วมงาน คนในชุมชน หรือกับคนรักได้เป็นอย่างดี

8) ด้านการงาน : เชื่อว่าจะช่วยให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน เป็นที่ยอมรับจากเพื่อนร่วมงานได้เป็นอย่างดี อีกทั้งได้รับการสนับสนุนการเลื่อนขั้นหรือเลื่อนตำแหน่งงาน

9) ด้านการค้าขาย : เชื่อว่าจะช่วยให้การประกอบธุรกิจการค้าขายเจริญรุ่งเรือง ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคใด ๆ ทำมาค้าขายอย่างคล่องตัวไม่ติดขัด มีลูกค้าเข้ามาอุดหนุนอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งนี้

1) นักเรียนและเยาวชนในสถาบันการศึกษามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสืบสานแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6

2) สถาบันการศึกษาควรสนับสนุนและเปิดโอกาสให้นักเรียนและเยาวชนได้ศึกษาและเรียนรู้แนวคิดดังกล่าวโดยเฉพาะผ่านระบบอักษรและวรรณกรรมล้านนา

3) สถาบันการศึกษาควรประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้เกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 อย่างเป็นระบบ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาและถอดบทเรียนจากท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 เพื่อถ่ายทอดและนำเสนอให้กับสถาบันการศึกษาและชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น

2) ควรดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับคตินิยมของล้านนาในมิติต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

References

- Aongsakul, K. S. (2018). *History of Lanna: A complete edition* (in Thai). Bangkok, Thailand: Amarin.
- Committee on Document Compilation and Archives in the Organizing Committee for the Royal Birthday Celebration of His Majesty the King. (2001). *Culture, historical development, identity, and wisdom of Lampang Province* (1st ed., in Thai). Bangkok, Thailand: Ministry of the Interior, Ministry of Education, and Fine Arts Department.
- Intrawut, P. (2002). *Suvarnabhumi from Archaeological Evidence*. Bangkok: Department of Archaeology, Faculty of Archaeology. Silpakorn University. (pp. 89, 92).
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *The Thai Tripitaka Edition of Mahachulalongkornrajavidyalaya University*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- Panlam, J. (2024). Interview. June 8. P. A. Payutto, Phra Phradhammapidok. (1992). *Dictionary of Buddhism: A Comprehensive Compilation*. (7th edition). Bangkok: Mahachulalongkorn University.
- P. A. Payutto, Phra Phradhammapidok. (1992). *Dictionary of Buddhism: A Comprehensive Compilation*. (7th edition). Bangkok: Mahachulalongkorn University.
- P. A. Payutto, Phra Promkunnarn. (2003). *Dictionary of Buddhism: A Comprehensive Compilation* (10th edition). Bangkok: Mahachulalongkorn University.
- PhraKanissorn Thanissaro. (2024). *Soptha Temple*. Interview. March 5.
- Phrapissanuphon Suwannarupo. *Ancient Scriptures of Lampang: Cultural Practices and Refinement Processes*. Research Report. Lampang Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2019, p. 2.
- Sirisawat, N. (2012). *Lokabala in Buddhist literature* (Master's thesis). Chulalongkorn University.
- Sriprem, B., & Yanyavudtho, P. K. (2021). *The Role of Devas as Depicted in the Tipitaka* [Research Report]. Bangkok: Yan Sangworn Research Institute, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Wunnasri, B. (2024). Interview. March 2.